

Innspill til lesekommisjonen: Om nasjonale prøver – kartlegging og oppfølging av leseferdigheter

Vi som står bak dette innspillet, arbeider ved Enhet for kvantitative utdanningsanalyser (EKVA) ved Institutt for lærerutdanning og skoleforskning (ILS), Universitetet i Oslo. EKVA er et ledende fagmiljø for utvikling og gjennomføring av prøver og internasjonale undersøkelser i norsk skole. Vi arbeider i en gruppe som har utviklet nasjonale prøver i lesing for 8. trinn siden oppstarten i 2004, og siden 2017 har vi også utviklet nasjonale prøver i lesing for 5. trinn. Gruppa har bred faglig kompetanse og lang erfaring fra skoleverket.

Hensikten med innspillet

Vi skriver dette innspillet fordi vi har erfart at det er mange misforståelser om hva nasjonale prøver er og hva disse prøvene kan brukes til. Holdningene til prøvene varierer, resultater blir til dels feiltolket og prøvene blir brukt til formål de ikke er utviklet for.

Vårt hovedpoeng er at de nasjonale prøvene i lesing først og fremst er verdifulle fordi de gir lærere og skoler et kunnskapsgrunnlag for å forbedre leseopplæringen. Utfordringen er ikke at prøvene finnes, men at resultatene ikke får den systematiske og pedagogiske oppfølgingen som er nødvendig. Når resultatene brukes godt, ser vi at det bidrar til en mer målrettet leseundervisning og bedre støtte til elevenes leseutvikling. Det er et problem at informasjonen om hvordan nasjonale prøver skal brukes og hva de måler, er lite tilgjengelig for lærere og skoleledere.

Hva er nasjonale prøver og hva bør prøvene brukes til?

Formålet med nasjonale prøver er å gi skolene kunnskap om elevenes grunnleggende ferdigheter i lesing, regning og engelsk. Informasjonen fra prøvene skal danne grunnlag for undervisningsvurdering og kvalitetsutvikling på alle nivå i skolesystemet. I motsetning til kartleggingsprøver, som har som formål å avdekke hvilke elever som har behov for ekstra oppfølging tidlig i opplæringen, måler nasjonale prøver alle elevers ferdigheter. Prøveresultatene gir ikke bare informasjon om elever med lav ferdighet, men også om elever på middels og høyt nivå. Dermed gir de et mer helhetlig bilde av spennet i elevenes leseferdigheter.

Resultatene fra de nasjonale leseprøvene gir læreren god informasjon om elevenes lesekompetanse når de starter på mellomtrinnet og ungdomstrinnet. Lærere og elever er ofte nye for hverandre, og prøveresultatene gjør det mulig for læreren å raskt danne seg et bilde av leseferdighetene i klassen og tilpasse undervisningen deretter.

Resultatene kan kort oppsummert brukes til å:

- planlegge og differensiere undervisningen på individ- og gruppenivå
- identifisere hvilke leseutfordringer det bør arbeides mer med
- diskutere og videreutvikle leseopplæringen i profesjonsfelleskapet

Opplevelsen av prøvens nytteverdi vil i stor grad avhenge av om skoleledelsen legger til rette for etterarbeid med prøven, og hvordan dette arbeidet blir organisert.

Skoler som får det til: Eksempler på god bruk av resultatene

Gjennom mange års arbeid med nasjonale prøver har vi opparbeidet et bredt kontaktnett av skoler i Norge. Vi holder kurs for lærere, skoleledere og skoleeiere om bruk av prøve-resultater, og vi underviser på lærer- og skolelederutdanningen på Institutt for lærer-utdanning og skoleforskning (ILS) ved Universitetet i Oslo. Vi vet derfor mye om hvilke holdninger som finnes til de nasjonale leseprøvene.

Skoler som rapporterer at de opplever prøvene som nyttige, kjennetegnes ved at de har integrert prøvene som en del av det utviklingsarbeidet som foregår ved skolen. Prøvene inngår som et fast ledd i skolens egne planer og oppfattes ikke som en løsrevet aktivitet, men som en del av et helhetlig arbeid med lesing. Hvis arbeidet med prøvene skal lykkes, må hele prosessen med forberedelse, gjennomføring og etterarbeid være en naturlig del av skolens årshjul, og lærerkollegiet må få eierskap til prøvene.

Før elevene skal ta en leseprøve, må skolen gjøre en rekke forberedelser. Ut over det rent administrative vil det si å trygge elevene og gi god informasjon om hva prøven måler og hvordan resultatene skal brukes. Det er ikke meningen at elever skal «pugge» gamle prøver for å kunne prestere godt, og på ungdomsskolen er det viktig å understreke at prøve-resultatet ikke har betydning for høstens terminkarakterer – informasjonen fra prøven skal brukes for å hjelpe elevene videre i læringsarbeidet. Under selve gjennomføringen er det viktig at elevene har gode arbeidsforhold. Elever med spesielle behov skal få en tilrettelagt prøvesituasjon (sitte på eget rom, få tilbud om pauser, få hjelp til å strukturere prøve-situasjonen osv.).

På skolen spiller skoleleder, ofte i samarbeid med dedikerte lærere eller leseveiledere, en viktig rolle i arbeidet med å forberede gjennomføring av prøven og oppfølging av resultatene. Lærerne får tid til å sette seg inn i prøvematerialet, resultatvisningen og støtteressursene som følger prøvene. De reflekterer, analyserer og diskuterer i grupper hva tallene sier om hva elevene får til og ikke får til. Deretter drøfter de mål skolen skal jobbe mot, organisatoriske tiltak, pedagogisk innhold og didaktiske muligheter som kan bidra til å utvikle elevenes lesekompetanse. Slike tiltak kan for eksempel være:

- intensiv leseopplæring for en liten gruppe elever med lav ferdighet
- bevisst fordeling av ressurser på trinnet eller skolen
- kartlegging av behov for kompetanseheving i personalet
- konkret planlegging av innholdet i undervisningen som svarer på de lese-utfordringene prøven har avdekket

På enkelte 1–10-skoler ser vi også gode eksempler på samarbeid på tvers av barne-mellom- og ungdomstrinn. Når mellomtrinns- og ungdomsskolelærerne sammen analyserer resultatene, ser de blant annet på hvilke tekster og oppgaver som har vært mest utfordrende for elevene. Problemene de identifiserer, kan gi retning for hvilke delferdigheter ved lesingen det må jobbes mer med: Handler det om å skille påstander fra fakta, og er det dermed behov for mer trening i kritisk lesing? Eller handler det om å finne riktig informasjon i tekster med mye konkurrerende informasjon?

På samme måte samarbeider lærere på barnetrinnet med lærere på mellomtrinnet om resultatene på 5. trinn. Kort oppsummert brukes resultatene aktivt til å styrke og tilpasse leseopplæringen, og det bidrar til refleksjon rundt egen og felles praksis. Denne måten å arbeide på er i tråd med våre intensjoner.

Fem myter om nasjonale prøver

Myte 1: Nasjonale prøver skaper stress og prestasjonspress

Noen påstår at de nasjonale prøvene utsetter elevene for unødvendig stress. Vi har snakket med mange lærere som ikke kjenner seg igjen i fortellingene om elever som stresser og gråter når de har nasjonale prøver. Det betyr ikke at det ikke forekommer, men kanskje er det et tegn på lite forberedelser på skolen? Det er viktig å legge til rette for at alle elever får en god prøveopplevelse. God informasjon i forkant, og god tilrettelegging under gjennomføring, med støtte av en lærer som kjenner elevene godt, vil gi en god prøve-situasjon for de aller fleste elever.

Data fra gjennomføringen viser at de fleste elevene fullfører hele prøven og har god tid. De fleste bruker mindre enn 60 minutter på prøven, og færre enn fem prosent lar de siste oppgavene stå ubesvart. Spørreskjemaer som brukes i utprøvingen av prøvene, viser dessuten at det er få elever som oppgir at de gruer seg eller føler seg stresset i forbindelse med gjennomføringen.

Myte 2: Nasjonale prøver viser hvilke skoler som er «gode» eller «dårlige»

Prøvene måler ikke alt elevene lærer, og de gir ikke et helhetlig bilde av kvaliteten på en skole. De er utelukkende ment som et kartleggingsverktøy for å sjekke elevenes ferdigheter, og gjennomføres også på tidspunkter der summativ vurdering uansett ikke er hensiktsmessig. Resultatene fra prøvene verken skal, kan eller bør brukes til å si noe om hvor god opplæringen er på skolen totalt sett, det gis ikke karakterer, og resultatene skal ikke brukes til å rangere elever, lærere eller skoler. Hovedformålet er at læreren skal få informasjon om hva hver enkelt elev og klassen trenger mer oppfølging i, og at kommunene skal avdekke om det trengs tiltak på systemnivå.

Myte 3: Nasjonale prøver forteller lærerne noe de allerede vet

Vi vet at erfarne lærere kjenner elevene sine godt. Likevel gir prøvene et felles og systematisk datagrunnlag som kan bekrefte, nyansere eller utfordre det inntrykket lærerne allerede har. Gitt prøvenes plassering tidlig på høsten i 5. og 8.trinn vil også mange lærere ha nye elever. Resultatene kan avdekke mønstre på klasse-, trinn- og skolenivå som er vanskelige å se i hverdagen. Prøvene erstatter ikke lærernes profesjonelle skjønn, men kan støtte og styrke det.

Myte 4: Nasjonale prøver er årsaken til manglende leselyst

Noen mener at bare vi avvikler nasjonale prøver, vil elevene få leselysten tilbake og lese mer og bedre. Dette er en påstand det ikke er mulig å verifisere. Det er underlig å tenke seg at en prøve som gjennomføres én gang på 5., 8. og 9. trinn, og som tar maks 90 minutter, alene skal ha så stor innflytelse på elevenes lesemotivasjon.

Etter vår vurdering er problemet at skolene ikke har god nok kjennskap til prøvene, at de ikke bruker resultatene på en faglig hensiktsmessig måte, eller at de ikke bruker dem i det hele tatt. Så lenge de nasjonale prøvene i lesing og resultatene derfra ikke forstås og brukes etter formålet, er det vanskelig å slå fast hvilken betydning, positiv eller negativ, prøvene har på elevenes leseutvikling og leselyst.

Myte 5: Nasjonale prøver stjeler for mye tid fra undervisningen

Nasjonale prøver gjennomføres på få trinn og tar begrenset tid sammenlignet med et helt skoleår. Verdien av prøvene ligger ikke først og fremst i gjennomføringen, men i arbeidet som skjer etterpå. Dersom resultatene brukes aktivt til å planlegge undervisning og tiltak, kan den tiden som investeres, gi et betydelig utbytte for både elever og lærere.

Nye prøver og tydeligere læringsstøtte i vente

Det er startet et arbeid med å utvikle dagens prøveordning og utvikle nye nasjonale prøver med et tydelig læringsstøttende formål. Dette arbeidet støtter vi. Det er i tråd med det vi alltid har sett på som prøvens viktigste formål: å støtte undervisvurdering og kvalitetsutvikling i skolen.

Lesekommisjonen har fått i oppdrag å beskrive hvordan skoler kan jobbe med lesing og anbefale konkrete råd som både kan styrke leseferdighetene og bidra til økt leseglede. Etter vår vurdering bør nasjonale leseprøver forstås og videreutvikles som det de er ment å være: et profesjonsverktøy som gir lærere og skoleledelse bedre grunnlag for å støtte elevenes leseutvikling.

For å lykkes med dette trenger skolen:

- kunnskap om formålet med nasjonale prøver i lesing og hva prøvene måler
- kunnskap om hvordan resultatene kan brukes for å gi elevene bedre leseopplæring
- tilgjengelige støtteressurser for både lærere og skoleledere

Vi vil oppfordre lesekommisjonen til å bidra til at debatten om nasjonale prøver flyttes fra et ensidig fokus på testing og rangering, til oppmerksomhet omkring hvordan prøvene kan brukes aktivt til å styrke leseundervisningen for alle elever.